

Research Article

Economic Viability Analysis of Rural Settlements in Sowmesara County

Nasrin Nikdel¹, Rafat Shahmari^{2,*}, Sedigheh Hassanimehr³ and Hossien Asghari²

¹ PhD Student in Rural Geography, Department of Geography, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran

² Assistant Professor, Department of Geography, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran

³ Associate Professor, Department of Geography, Astara Branch, Islamic Azad University, Astara, Iran

* Corresponding author, Email: r.shahmari@iau-astara.ac.ir

Receive Date: 13 April 2021

Accept Date: 20 August 2021

ABSTRACT

Introduction: The concept of livability is one of the new and emerging concepts in the literature of geography and rural planning that focuses on the ability of place. Currently, the poor living conditions in the rural areas of our country have caused the villages to face many challenges in the economic, social and environmental fields. Consequently, it is necessary to pay attention to the viability of rural settlements.

Objectives: The current research has investigated the rural settlements of Sowme Sara county with the aim of analyzing the economic viability.

Methodology: This research is applied in terms of purpose and descriptive-analytical in terms of methodology. The statistical population of this research is the villages of Sowme Sara county. To achieve the goal, library resources and field studies were used based on the distribution of questionnaires and interviews with 377 heads of households living in sample villages (20 villages were selected by stratified random sampling).

Geographical Context: The geographical area of research is the rural settlements of Sowmesara County

Result and Discussion: In order to assess economic viability, five components of employment and income, household expenditure, agricultural status, land and housing value, and tourism status were identified. In this research, one-sample T-test analysis were used to prove the significance and generalizability of the research results, multiple regression analysis were used to determine the effect of economic indicators on the livability of rural settlements, and path analysis were used to determine the effect of indicators on livability.

Conclusion: With the help of one-sample T-test, it was determined that the level of economic viability is lower than the expected average. The results of the path analysis showed that the livability is directly influenced by the employment and income index (0.422) and the tourism index (0.269). Although the indices of land and housing value, household expenses and agricultural conditions have not directly affected the livability of rural settlements in Sowme Sara, and the total effect is low in all three indicators and low and negative in land and housing value index, but they can indirectly affect the employment and income of villages and increase or decrease livability be effective. Despite the direct impact on the level of livability, the tourism status index can lead to an increase in livability through the employment and income index.

KEYWORDS: Analysis, viability, economic viability, rural settlements, Sowmesara

تحلیل زیست پذیری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه‌سرا

نسرین نیکدل^۱، رفعت شه‌ماری اردجانی^{۲*}، صدیقه حسنی مهر^۳ و حسین اصغری^۴

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی روستایی، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران
 ۲. استادیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران
 ۳. دانشیار گروه جغرافیا، واحد آستارا، دانشگاه آزاد اسلامی، آستارا، ایران
- * نویسنده مسئول، Email: r.shahmari@iau-astara.ac.ir

تاریخ دریافت: ۲۴ فروردین ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۲۲ اردیبهشت ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: مفهوم زیست پذیری از جمله مفاهیم نوین و نوظهور در ادبیات جغرافیا و برنامه ریزی روستایی است که بر قابلیت مکان تمرکز دارد. در حال حاضر شرایط نامناسب زندگی در سکونتگاه‌های روستایی کشور ما موجب شده تا روستاها با چالش‌های بسیاری در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی مواجه شوند. به تبع این شرایط توجه به زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی ضروری است.

هدف: پژوهش حاضر با هدف تحلیل زیست پذیری اقتصادی، سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه‌سرا را مورد بررسی قرار داده است. **روش‌شناسی:** این پژوهش از نظر هدف کاربردی و از نظر روش شناسی توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این پژوهش روستاهای شهرستان صومعه‌سرا است. برای دستیابی به هدف، از منابع کتابخانه‌ای و مطالعات میدانی مبتنی بر توزیع پرسش‌نامه و مصاحبه با ۳۷۷ نفر از سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه (۲۰ روستای منتخب به روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و به طور تصادفی ساده) بهره‌گرفته شد.

قلمرو جغرافیایی: قلمرو جغرافیایی پژوهش، سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه‌سرا می‌باشد. **یافته‌ها:** برای ارزیابی زیست پذیری اقتصادی، پنج مولفه اشتغال و درآمد، هزینه‌های خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن، وضعیت گردشگری شناسایی شد. در این پژوهش از تحلیل‌های آزمون T تک نمونه‌ای برای اثبات معناداری و قابلیت تعمیم نتایج پژوهش، تحلیل رگرسیون چندگانه جهت مشخص شدن تاثیر شاخص‌های اقتصادی بر زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی و از تحلیل مسیر جهت میزان اثرگذاری شاخص‌ها بر زیست پذیری استفاده شده است.

نتیجه‌گیری: کمک آزمون T تک نمونه مشخص شد میزان زیست پذیری اقتصادی از میانگین مورد انتظار کمتر است. نتایج تحلیل مسیر نشان داد میزان زیست پذیری تحت تاثیر مستقیم شاخص اشتغال و درآمد (به میزان ۰/۴۲۲) و شاخص گردشگری (به میزان ۰/۲۶۹) می‌باشد. اگر چه شاخص‌های ارزش زمین و مسکن، هزینه خانوار و وضعیت کشاورزی به طور مستقیم بر زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه‌سرا موثر نبوده است و میزان اثر کل در هر سه شاخص پایین و در شاخص ارزش زمین و مسکن پایین و منفی است، اما به طور غیر مستقیم می‌توانند بر وضعیت اشتغال و درآمد روستاها تاثیرگذارند و بر افزایش یا کاهش زیست پذیری موثر واقع گردند. شاخص وضعیت گردشگری علی‌رغم تاثیر مستقیم بر میزان زیست پذیری از طریق شاخص اشتغال و درآمد نیز می‌تواند منجر به افزایش زیست پذیری گردد.

کلیدواژه‌ها: تحلیل، زیست پذیری، زیست پذیری اقتصادی، سکونتگاه‌های روستایی، شهرستان صومعه‌سرا

مقدمه

هر انسانی فارغ از اینکه در شهر یا روستا زندگی میکند، به دنبال تحقق زندگی مطلوب و رضایت بخش است و طبیعتاً برای داشتن زندگی مطلوب، رضایت بخش و پرمعنی، زمینه ها و عواملی مانند زمینه ها و ابعاد محیطی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، روانی و... لازم است تا انسان بتواند بر پایه آن، آسایش و رفاه دراز مدتی را برای خود و اجتماعش فراهم نماید. به عنوان مثال در بعد محیطی، می توان وجود امکانات رفت و آمد و حمل و نقل، خدمات در دسترس، در بعد اجتماعی، داشتن روابط سالم با آشنایان و اعتماد متقابل، در بعد اقتصادی، داشتن درآمد مناسب برای رفع نیازها و شغل مناسب و امنیت شغلی برای هر فرد را بیان کرد (رستمعلی زاده و سلیمانی، ۱۳۹۰). در ایران، فقر یا عدم تامین نیازهای اساسی، حداقل در بخشی از جمعیت روستایی که به خدمات اجتماعی - اقتصادی و دیگر خدمات دسترسی ندارند، از مهم ترین مشکلات نواحی روستایی کشور است (محمدی یگانه و همکاران، ۱۳۹۳). امروزه در اغلب موارد، محیط های روستایی به جهت کمبود امکانات اولیه زندگی و دلایل دیگر، محیط های مناسبی برای زندگی استاندارد نیستند. (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۸) و چون مناطق روستایی نمی توانند با سطح خدمات و امکانات شهرها مطابقت داشته باشند، لذا زیست پذیری در روستاها پایین تر از زیست پذیری شهری است. بنابراین جغرافیدانان روستایی سعی می کنند تا بفهمند که چگونه می توان زیست پذیری روستاها را حفظ کرد، به عنوان مثال، از طریق افزایش سطح درآمد، افزایش سطح بهره وری در کشاورزی، بهبود زیرساخت ها و مسکن و در دسترس بودن امکانات اجتماعی و فرهنگی (Kaal, H. 2011). روند نزولی وضعیت اقتصاد روستاها، جابه جایی و مهاجرت های گسترده روستائیان به شهرها، گسترش فقر و بیکاری، عدم امنیت غذایی، قرار گرفتن عمده جمعیت روستایی در حاشیه و... نشان می دهد که در عمل اهداف حیاتی توسعه مبنی بر افزایش پایدار درآمد، گسترش اشتغال های تولیدی و برقراری متعادل تر منافع ناشی از رشد در مناطق روستایی با شکست مواجه شده است. افزایش تولیدات کشاورزی با استفاده بی رویه از کودهای شیمیایی و تاکید بر رشد اقتصادی باعث برهم خوردن تعادل زیست بوم های طبیعی و زراعی شده است. از این رو در حال حاضر با مشخص شدن ناپایداری ها و مضرات فراوان آن در مسیر توسعه، مفهوم قابل زیست کردن سکونتگاههای روستایی به صورت مسئله ای مهم نمود یافته است (قراگوزلو و همکار، ۱۳۹۷). بعد اقتصادی زیست پذیری و شاخص های آن، از مهم ترین ابعاد و مولفه های تاثیرگذار بر کیفیت زندگی روستائیان و ارتقای آن می باشند. وضعیت اقتصادی مطلوب، یکی از ابعاد مهم در زیست پذیری روستاهاست. در بعد اقتصادی شاخص هایی مانند اشتغال و درآمد، میزان هزینه، امنیت شغلی، داشتن شغل مناسب و امکان دسترسی به آن در روستا، افراد شاغل، اشتغال زنان، فرصت های شغلی موجود در روستا، تعدد فرصت های شغلی در روستا، درآمد مناسب، بیکاری، فقر و... بررسی می شوند. به منظور برنامه ریزی و مدیریت محیط های روستایی برای زیست پذیری و قابل سکونت ساختن آن ها، نیاز است شاخص های موثر در زیست پذیری روستاها، به عنوان محل زندگی و فعالیت شناسایی شوند و روستا بر اساس این شاخص ها برای شناخت تفاوت های مکانی در میان روستاهای دیگر اولویت بندی شود (سجاسی قیداری و همکاران، ۱۳۹۸). قابل توجه است که شهرستان صومعه سرا یکی از شهرستان های غربی استان گیلان است. این شهرستان در ۳ بخش مرکزی، تولمات، میرزاکوچک جنگلی و شامل ۱۵۱ روستا است. هدف از پژوهش حاضر تحلیل زیست پذیری اقتصادی سکونتگاههای روستایی شهرستان صومعه سرا و پاسخ به این پرسش هاست: آیا بین بعد اقتصادی زیست پذیری سکونتگاه های روستایی شهرستان صومعه سرا با میانگین مورد انتظار تفاوت معنی داری وجود دارد؟ آیا شاخص های بعد اقتصادی بر زیست پذیری روستاهای شهرستان صومعه سرا تاثیر داشته است؟ کدام شاخص بیشترین تاثیر را در زیست پذیری اقتصادی سکونتگاههای روستایی داشته است؟ محققان بسیاری در زمینه زیست پذیری به تحقیق و پژوهش پرداخته اند. هرچند که بیشتر مطالعات در زمینه زیست پذیری شهری صورت گرفته است اما در سالهای اخیر مطالعات داخلی و خارجی گسترده ای در ارتباط با زیست پذیری سکونتگاههای روستایی و روستاهای پیرامون شهری ارائه شده است. خلاصه برخی از مطالعات روستایی در جدول ۱ آمده است:

جدول ۱

خلاصه برخی از مطالعات انجام گرفته در زمینه زیست پذیری

پژوهشگر	سال	مکان	عنوان پژوهش	نوع پژوهش	نتایج پژوهش
ایاندا ^۱ ، سول عباس و همکاران	۲۰۱۸	نیجریه	ارزیابی زیست پذیری محله‌ها در نیجریه و با استفاده از رویکرد معادلات ساختاری (SEM)	مقاله	نتایج نشان داد زیست پذیری با نشاط اقتصادی، محیط ایمن، امکانات محله و خصوصیات واحد مسکن مشخص شده و حیات و نشاط اقتصادی (درآمد، تحرک و هزینه تحرک) به طور قابل توجهی زیست پذیری محله را اندازه گیری می کند.
شیدل ^۲ و همکاران	۲۰۱۵	روستای گلاهاد در کانادا	نقد و بررسی زیست پذیری در روستاهای گلاهاد در کانادا	کتاب	نتایج نشان داد که روستای گلاهاد به دلایل کاهش منابع مالی روستا، عدم ارتقاء زیرساخت های کهنه و فرسوده این روستا، کاهش تدریجی جمعیت روستا در بیست سال گذشته و افزایش سن جمعیت روستا، فقدان توسعه و رشد به سمت عدم زیست پذیری گرایش دارد.
فیض ^۳ و همکاران	۲۰۱۲	-	راه های روستایی پایدار برای معیشت و زیست پذیری	مقاله	وی برای سنجش میزان زیست پذیری سکونتگاه های روستایی، فاکتورهای مختلفی نظیر سرمایه های طبیعی، اجتماعی، انسانی، فیزیکی، مالی و سیاسی ارائه داده و نتیجه می گیرد جاده های روستایی، دسترسی به فرصت های اشتغال را بهبود می بخشد و همچنین می تواند از طریق ساخت و سازهای مستقر در نیروی کار به ایجاد شغل کمک کند.
بری ^۴	۲۰۱۲	امریکا	مطالعه موردی در باره حمل و نقل و جوامع زیست پذیر در مناطق روستایی و شهرهای کوچک آمریکا	مقاله	وی در پژوهش خود ۱۲ مطالعه موردی در شهرهای کوچک و مناطق روستایی کشور که به جوامع قابل زیست پذیرتر تبدیل شده اند را بررسی می کند. برخی از این جوامع با تهدیدات مخربی مانند کاهش اشتغال و جمعیت، از بین رفتن زمین های کشاورزی و منابع مواجهه بوده اند.
ونگ ^۵	۲۰۱۰	استان هنان در چین	سیستم ارزیابی شاخص ها در مناطق روستایی زیست پذیر	مقاله	در مدل ارزیابی شاخص ها پنج گروه از شاخص ها (استاندارد مادی، وضعیت آموزش روستایی، وضعیت زندگی، خدمات پزشکی و وضعیت سلامتی و امنیت اجتماعی) را در مناطق روستایی مورد بررسی قرار داد.
سجاسی قیداری و همکاران	۱۳۹۸	آزادشهر	رتبه بندی روستاها بر اساس شاخصهای زیست پذیری (مطالعه موردی: دهستان نظام آباد شهرستان آزادشهر)	مقاله	نتایج پژوهش نشان داد که سطح زیست پذیری روستاهای بزرگتر که جمعیت بیشتری دارند و به شهر و راه ارتباطی اصلی نزدیک هستند، بالاتر است. بنابراین دسترسی به خدمات بیشتر که عمدتاً در روستاهای نزدیک به شهرها و روستاهای بزرگ تر فراهم می شود، زیست پذیری بالاتری دارد.
قراگوزلو و شوقی	۱۳۹۷	دشتی	ارزیابی سطوح زیست پذیری نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش کاکلی شهرستان دشتی)	مقاله	در بین عوامل موثر در زیست پذیری نواحی روستایی این بخش، شاخص های اقتصادی بیشترین تاثیر را در زیست پذیری این نواحی برعهده داشته اند.
علینقی پورو همکاران	۱۳۹۷	رشت	تیبیین زیست پذیری سکونتگاه های روستایی پیرامون کلانشهر رشت	رساله دکتری	یکی از نتایج این پژوهش این است که ابعاد و شاخص های مختلف زیست پذیری، تأثیری متفاوت بر میزان زیست پذیری سکونتگاههای روستایی پیرامون کلانشهر رشت دارد.

در ادامه، پس از مرور پیشینه تحقیقات انجام شده که همگی به تحلیل و ارزیابی زیست پذیری نواحی و سکونتگاههای روستایی یا روستاهای پیرامون شهری پرداخته و نتایج متفاوت یا مشابهی به دست آورده اند، در پژوهش حاضر جهت روشن شدن مفهوم زیست پذیری، برخی عناوین در قالب مبانی نظری شرح داده خواهد شد.

¹ Iyanda

² Scheidl

³ Faize

⁴ Barry

⁵ Wang

زیست پذیری مفهومی کلی است که تاکنون تعاریف متعددی برای آن ارائه شده است. بیشتر محققین آن را مفهومی دشوار برای اندازه گیری و تعریف بیان کرده اند. چنانکه هیلن^۱ ضمن اشاره به عدم توافق در باره ابعاد و ویژگی های زیست پذیری، آن را همچون چتری می داند که معانی متفاوت را در بر می گیرد (خزایی نژاد، ۱۳۹۴). خراسانی و رضوانی (۱۳۹۲) مفهوم زیست پذیری را از جمله مفاهیم نوین در حوزه برنامه ریزی روستایی می دانند که به دنبال توجه به کیفیت زندگی روستاها، مورد توجه قرار گرفته است. (خراسانی و رضوانی، ۱۳۹۲) و گاه با مفاهیم کیفیت زندگی، رفاه و رضایت مندی از شرایط زندگی دارای همپوشانیهای بسیاری است و جنبه های مختلفی نظیر مسائل مادی و غیرمادی را در برمی گیرد (آروین و همکاران: ۱۳۹۷). شمس الدین (۲۰۱۲) بر آن است که زیست پذیری یک مفهوم عام برای تنوعی از معانی است یعنی زیست پذیری هم به هدف سنجش و هم به دیدگاه اشخاصی وابسته است که سنجش ها را ایجاد می کنند و شامل ارزیابی ذهنی از کیفیت مکان است (Shamsuddin, 2012) و طیف آن با تأثیرات مختلف اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و محلی متفاوت است (U Pandey et al, 2013) و از درهم تنیدگی ابعاد اقتصادی و اجتماعی و محیطی تشکیل می شود (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱). نیومن (۱۹۹۲) معتقد است زیست پذیری بیان کننده نیاز انسان به تسهیلات اجتماعی، بهداشت و سلامت و رفاه فردی و اجتماعی است (Newman, 1999). در چارچوب ورگونس (۲۰۰۳)، زیست پذیری حاصل تعامل بین پنج عامل "ساکنان محلی، زندگی اجتماعی، سطح خدمات، اقتصاد محلی و مکان فیزیکی" است (خراسانی و همکاران، ۱۳۹۱) و اصطلاحی است که برای رفاه و آسایش افراد و جوامع به کار می رود و به معنای وسیع خود شامل بسیاری از ویژگی هایی است که باعث می شود یک مکان به مکانی زیست پذیر تبدیل شود که مردم می خواهند در آن زندگی کنند (Victorian Competition and Efficiency Commission, 2008). زیست پذیری ممکن است چهار بعد اساسی محیط زیست، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را شامل شود. (Kien, To, 2017) و مستقیماً بر زندگی افراد مانند دسترسی به مشاغل و فرصت های اقتصادی، مسکن با دوام (مقاوم در برابر بلایای طبیعی)، تأمین آب آشامیدنی، برق و فناوری اطلاعات و ارتباطات، مدارس با کیفیت و خدمات درمانی معتبر تأثیر می گذارند (Faiz et al, 2012). زیست پذیری مجموع عواملی است که به کیفیت زندگی جامعه افزوده است. این عوامل شامل محیط های ساخته شده و طبیعی، رونق اقتصادی، ثبات اجتماعی و عدالت، فرصت تحصیلی و فرصت های فرهنگی، سرگرمی و تفریحی است. (Aulia, 2016) و شامل هشت حوزه حاکمیت پایدار، همکاری منطقه ای، ظرفیت عملیاتی و اداری، ثبات اقتصادی، زیر ساخت، تحویل خدمات، بهزیستی جامعه، مدیریت ریسک که در آن زیست پذیری یک مکان ارزیابی می شوند، است (Scheidl et al, 2015).

با نگاهی به ادبیات جهان درمی یابیم که مفهوم زیست پذیری در مطالعات روستایی در دهه ۱۹۵۰ در برابر فرایندهای نوسازی و شهرنشینی و در اولین کنگره انجمن اروپایی برای جامعه شناسی روستایی در لوون^۲، بلژیک، در سپتامبر ۱۹۵۸ به عنوان یک مسئله اساسی مطرح شد. پی جی بومن^۳ (۱۹۵۹) مورخ و جامعه شناس هلندی، در تحقیقات خود درباره زیست پذیری مناطق روستایی در گرونینگن^۴، شاخص های اجتماعی مانند سطح اشتغال و خدمات و کیفیت زیرساخت را معرفی کرد. در دهه ۱۹۶۰ توجه به تدریج از زیست پذیری روستاها به تأثیر نوسازی و شهرنشینی در خود عرصه شهری تغییر یافت. به گفته آلبینسکی^۵ (۱۹۶۷)، جامعه شناس هلندی، زیست پذیری شهرهای هلند با عواملی مانند مشکلات مسکن (از نظر کمی و کیفی)، کمبود فضا (مانند باغ ها و وسایل تفریحی)، عدم فرصت خودکفایی، عدم تقسیم کارکرد در شهر (مانند حضور صنایع سنگین در نزدیکی مناطق مسکونی)، روابط اجتماعی اجباری (ناشی از مسکن شلوغ)، ازدحام و سر و صدا تهدید شد. پیتر هال^۶ (۱۹۶۶) در مطالعه خود در مورد شهرهای جهان رای مشابهی را ارائه

¹ Heylen

² Leuven

³ PJ Bouman

⁴ Groningen

⁵ Albinski

⁶ Peter Hall

داده بود که شامل بحث در مورد تحولات در یک محله بزرگ در قسمت غربی هلند بود. ولترز^۱ (۱۹۶۹) در گزارشی درباره کار و زندگی، در یک منطقه صنعتی در نزدیکی بندر روتردام^۲، زیست پذیری را یک مفهوم نسبتاً جدید و مدرن می نامد که اخیراً رواج پیدا کرده است. در دهه های ۱۹۷۰ و ۱۹۸۰ میلادی نیز از زیست پذیری شهروندان برای ترویج نوع جدیدی از شهروندی فعال استفاده می شد (Kaal, H. 2011). زیست پذیری از دهه ۱۹۸۰ و با توجه به توسعه سریع نواحی اطراف شهرها با مراکز شهری مطرح گردید (بندرآباد و همکاران، ۱۳۹۳، افراخته و همکاران، ۱۳۹۵). در حالی که در دهه ۱۹۹۰ به طور فزاینده ای از زیست پذیری توسط شرکت های دولتی و مسکن برای تأثیرگذاری بر ترکیب اجتماعی محلات شهری استفاده می شد (Kaal, H. 2011). در کنفرانس زیستگاه ملل متحد در سال ۱۹۹۶ مفهوم زیست پذیری با این مضمون که هر شهری باید قابل سکونت باشد، برای اولین بار معرفی شد (Chen, 2020).

امروزه مفاهیم بسیاری با زیست پذیری جوامع ارتباط دارند که در چارچوب افزایش بهزیستی و رفاه اجتماعات روستایی گام برمی دارند. نظریه زیست پذیری برای اولین بار بر مبنای بررسی آبراهام مازلو (۱۹۴۵) در باره نیازهای انسانی شکل گرفت. بر اساس هرم مازلو، انسانها در درجه اول برای رفع احتیاجات پایه ای خود و سپس برای رفع نیازهای لایه بالاتر تلاش می کنند (ساسان پور و همکاران، ۱۳۹۷). زیرا یکی از نگرانی های هر جامعه، رفع نیازها مانند سرپناه، انرژی، آب و غذا، مدیریت ضایعات، بهداشت و امنیت عمومی، آموزش و سرگرمی، تعامل اجتماعی، مشارکت های اقتصادی، خلاقیت و... است که با دادن خدمات به مردم برطرف می شود. از این نقطه نظر، زیست پذیری با دید موشکافانه، نیازها و خواسته های کسانی که در شهرها زندگی می کنند را مورد ارزیابی قرار می دهد و از آنجا که این نیازها و خواسته ها بیشتر در مناطق رو به زوال و دارای وخامت که کاهش رونق اقتصادی و افزایش نارضایتی های اجتماعی در آنان آشکار است، در طول تاریخ توجه زیادی به این مکان ها به دلیل ارائه خدمات ناکافی نموده است (Ruth & Franklin, 2014).

از دیدگاه مازلو، نیازهای اساسی انسان شامل پنج سطح هستند که شامل نیازهای فیزیولوژیکی، ایمنی، اجتماعی، تعلق و دوستی، نیازهای قدر و منزلت و نیاز به خودیابی و خودشکوفایی هستند (عظمتی و همکاران، ۱۳۹۶). که هر کدام در یک ردیف یا درجه بندی بنا بر اهمیت آن مطابق با جدول ۱ قرار می گیرند. بر طبق این دیدگاه، زیست پذیری محلی بدون دسترسی به سرپناه، تغذیه و بهداشت عمومی در حد کفایت، امکان پذیر نمی باشد. اندروز (۲۰۰۱) معتقد است که زمانی که جامعه دچار شرایط سخت اقتصادی است، مردم بر روی نیازهای اساسی زیست پذیری مانند شغل، امنیت، غذا و سرپناه تمرکز می کنند، در صورتی که در شرایط بهبود اقتصادی، تمرکز بر روی سطح تسهیلات و فرصت های بهبود کیفیت زندگی است (خراسانی، ۱۳۹۵).

جدول ۲

نیازهای انسان بر اساس مدل مازلو

ردیف	نیازها	جزئیات
۱	زیستی	تنفس، آب، غذا، خواب، تعادل زیستی و روانی، دفع
۲	امنیتی	امنیت جسم، شغل، امکانات، اخلاق، خانواده، سلامتی
۳	اجتماعی	دوستی، خانواده، صمیمیت
۴	احترامی	رضایت درونی، اعتماد به نفس، موفقیت، احترام به دیگران، مورد احترام دیگران بودن
۵	خودشکوفایی	اخلاقیات، خلاقیت، فی البداهه عمل کردن، قابلیت حل مشکلات، پذیرفتن واقعیت

علیرغم اینکه برخی از پژوهشگران معتقدند که زیست پذیری مفهومی پیچیده و چندبعدی است و به سختی می توان سطح زیست پذیری یک ناحیه را ارزیابی نمود زیرا دخالت مولفه های متنوع اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی از یک سو و برداشت های مختلف مردم از مفهوم زیست پذیری از سوی دیگر، سبب پیچیدگی و درک دشوار

¹ Welters

² Rotterdam harbor

این موضوع شده است. (ایراندوست و همکاران، ۱۳۹۴) ولی می توان با شناخت سکونتگاه زیست پذیر و اصول حاکم بر آن، ابعاد و شاخص های مناسب آن را ارزیابی نمود (علینقی پور و همکاران، ۱۴۰۰). یو پندی (۲۰۱۳) با توجه به ادراک ساکنان مناطق مسکونی در شهر منتخب، بیست صفت زیست پذیری را شناسایی کرده و زیست پذیری را در شش گروه عمده، اتصال به امکانات سطح شهر و ویژگی های محلی، مجاورت و کیفیت امکانات عمومی سطح محلی، کیفیت و در دسترس بودن زیرساخت ها، جنبه های اجتماعی- اقتصادی از جمله ایمنی و امنیت، برنامه ریزی، کاربری اراضی و مسکن، محیط و شخصیت بصری خلاصه کرده است (U Pandey et al, 2013).

تیمر و سیمور (۲۰۰۵) معتقدند که زیست پذیری به بهزیستی فیزیکی، اجتماعی و روانی و پیشرفت شخصی همه ساکنان سکونتگاهها کمک می کند و اصول اساسی آن عبارتند از: عدالت، عزت، دسترسی، مشروعیت، مشارکت و توانمندسازی. (Timmer and Seymoar, 2005) در مورد زیست پذیری و سکونتگاه ها، می توان بین نیازهای اساسی (پناهگاه، ایمنی، آب پاک، برق و غیره) و نیازهای پیشرفته (حس تعلق، فعالیتهای خلاقانه، قدر و منزلت) تمایز قایل شد. از این لحاظ، هرچه نیازهای یک مکان بیشتر برآورده شود، آن مکان قابل زیست تر است (Kovacs-Györi et al, 2019) شواهد نشان می دهد که بهبود زیست پذیری می تواند باعث ارتقاء سلامت و رفاه ساکنین و در عین حال تأثیرات محیطی یک سکونتگاه شود (Alderton et al, 2019) یک سکونتگاه زیست پذیر را می توان به عنوان محلی تعریف کرد که دلپذیر، ایمن، مقرون به صرفه و حمایت کننده از جامعه انسانی است (Wheeler, 2001). توجه به مردم محلی هر مکان، در مطالعات زیست پذیری از ضروریات هر پژوهشی است. بنابراین مطالعه زیست پذیری در صورتی که بر اساس شرایط و فرهنگ محلی هر مکان باشد، بسیار معنادارتر و مرتبط تر است. بر این اساس معیارهای زیست پذیری با توجه به شرایط مکانی و زمانی مختلف، متفاوت هستند. از این رو قابل تعویض با یکدیگر نیستند و باید توسط مردم در مکان ها و در مقیاس های زمانی مختلف مورد درک و سنجش قرار گیرند. (U Pandey, 2013) در یک مطالعه، لی و ونگ (۲۰۰۷) از شاخص های اقتصادی- اجتماعی به عنوان درآمد، فقر، میزان اشتغال، سطح تحصیلات و... برای اندازه گیری کیفیت هدفمند زندگی در سکونتگاهها استفاده کردند (Quagrainie et al. 2015).

با در نظر گرفتن اصول زیست پذیری و با توجه به ویژگی زیست پذیری سکونتگاههای روستایی، می بایست شاخص های مناسبی مورد تحلیل و ارزیابی قرار گیرند. زیرا شاخص ها معمولاً از نظریه ها، نگرش ها و یا موقعیت ها سرچشمه می گیرند و مانند علایمی که مسیر راه را مشخص می کنند، می توانند مورد استفاده قرار بگیرند (دیوسالار و همکار، ۱۳۹۰). تعدادی از شاخص هایی که محققان برای ارزیابی، بررسی و مورد مطالعه قرار داده و بومی سازی نموده اند در جدول زیر آورده شده است.

جدول ۳

شاخص های مورد بررسی زیست پذیری

نام مولف یا سازمان	سال	شاخص های مورد بررسی
پکن و ووهان، چین (به نقل از چیدامبارام اس. دوزیکر)	۲۰۰۷	تمدن اجتماعی، رونق اقتصادی، سلامت محیط، پایداری منابع، راحتی زندگی، امنیت عمومی و وضعیت منفی
اورگان (ایالات متحده آمریکا) (به نقل از چیدامبارام اس. دوزیکر)	۲۰۰۹	بهبود دسترسی به مسکن ارزان قیمت، افزایش گزینه های حمل و نقل، کاهش هزینه های حمل و نقل، محافظت از محیط زیست، ارتقا توسعه عادلانه و رسیدگی به چالش های تغییر اقلیم در جوامع در سراسر کشور
بوپال، هند (به نقل از چیدامبارام اس. دوزیکر)	۲۰۱۰	آموزش و پرورش، محیط طبیعی و ساخته شده، استانداردهای پزشکی و سلامت، محیط اقتصادی، محیط سیاسی اجتماعی، مسکن، امنیت، جمعیت
موسسه مرسر	۲۰۱۷	محیط سیاسی و اجتماعی، پزشکی و بهداشت، خدمات عمومی و حمل و نقل، کالاهای مصرفی، محیط اقتصادی، محیط اجتماعی فرهنگی، مدرسه و آموزش، استراحت، مسکن و محیط زیست طبیعی
واحد اطلاعات اکونومیست (به نقل از نست و همکاران)	۲۰۱۹	ثبات، مراقبت های بهداشتی، فرهنگ و محیط زیست، آموزش، زیرساخت ها و ویژگی های فضایی
سازمان همکاری اقتصاد و توسعه (به نقل از رندهاوا و کومار)	۲۰۱۷	طبقات مسکن، درآمد، مشاغل، جامعه، آموزش، محیط زیست، مشارکت مدنی، سلامت، زندگی، ایمنی و تعادل کار و زندگی

روش‌شناسی

پژوهش حاضر کاربردی و توصیفی - تحلیلی است که با هدف تحلیل زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی انجام شده است. برای گردآوری اطلاعات از منابع اسنادی و کتابخانه ای و از روش پیمایشی مبتنی بر تکمیل پرسش‌نامه با مراجعه مستقیم به خانه های مسکونی و مصاحبه با سرپرستان خانوارهای ساکن در روستاهای نمونه و بر اساس شاخص های استخراج شده در چارچوب نظری مورد بهره گرفته شده است. برای نمونه گیری از میان مجموع N، ۲۲۷۹۰ خانوار از (۱۵۱ روستا) مطابق با آمار سال ۱۳۹۷ مرکز آمار ایران، در منطقه مورد مطالعه، از فرمول کوکران با احتمال ۹۵ درصد (ضریب خطای ۰/۰۵) استفاده شد که نتیجه آن ۳۷۸ خانوار (سرپرست خانوار) بود که با احتساب درصد افزایش پس از حذف یک پرسشنامه مخدوش، تعداد ۳۷۷ پرسشنامه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. در این بررسی برای تجزیه و تحلیل داده ها از روش های استنباطی، آزمون T تک نمونه ای، رگرسیون چندگانه به روش Enter، آزمون تحلیل مسیر در نرم افزار SPSS استفاده شده است. در این پژوهش به دلیل ساختار جامعه آماری از روش نمونه گیری طبقه ای استفاده شده است. به همین منظور روستاهای نمونه در هر دهستان براساس عامل جمعیت انتخاب شدند. براساس این عامل با توجه به شرایط منطقه، روستاهای هر دهستان در سه گروه پرجمعیت (بیش از ۴۰۰ نفر)، با جمعیت متوسط (۲۰۰-۴۰۰ نفر) و کم جمعیت (زیر ۲۰۰ نفر) دسته بندی و از هر دسته با توجه به تعداد روستاهای موجود در دسته، سهم آن از تعداد پرسش‌نامه‌های تعلق گرفته به آن دهستان مشخص شد. برای نمونه در دهستان تولم به دلیل قراردادن تعداد ۹ و ۷ و ۶ روستای دهستان به ترتیب در طبقه اول و دوم و سوم جمعیتی که مشتمل بر ۴۱ و ۳۲ و ۲۷ درصد کل روستاهای این دهستان اند، به همین نسبت درصدها، از تعداد کل پرسش‌نامه‌های دهستان (۴۶ پرسش‌نامه) به ترتیب برابر با ۱۲، ۱۵، ۱۹ پرسش‌نامه به این طبقات جمعیتی روستایی تعلق گرفت و در کل ۲۰ روستا به عنوان نمونه از ۱۵۱ روستا انتخاب شد. با توجه به شاخص های پژوهش و روش های تجزیه و تحلیل، پرسشنامه به صورت بسته در قالب لیکرت تهیه شد. آلفای کرونباخ برای ۳۷۷ پرسشنامه برای بعد اقتصادی و ۵ شاخص آن محاسبه گردید (جدول ۴).

جدول ۴

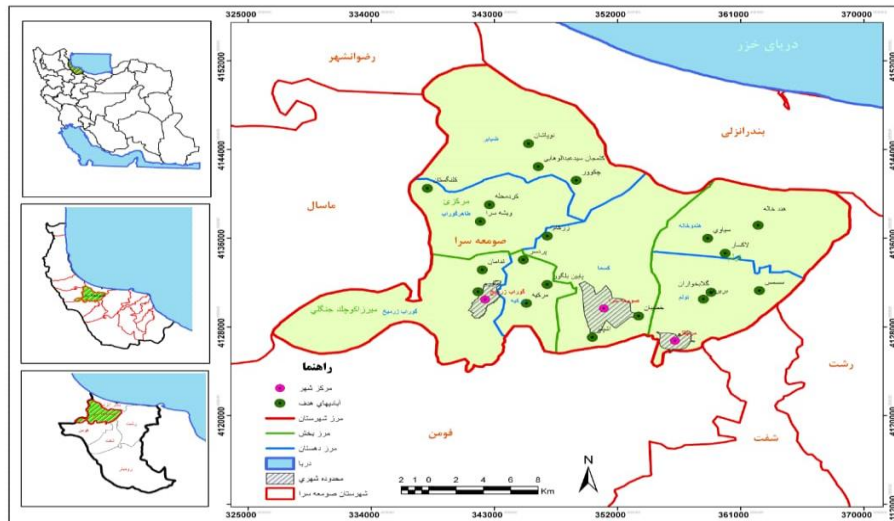
ضریب آلفای شاخص ها و بعد زیست پذیری اقتصادی (در نرم افزار spss)

بعد	مولفه ها	ضریب آلفای کرونباخ
اقتصادی	اشتغال و درآمد	۰/۹۰۸
	هزینه خانوار	۰/۷۳۷
	وضعیت کشاورزی	۰/۸۳۶
	ارزش زمین و مسکن	۰/۹۲۳
	وضعیت گردشگری	۰/۸۳۳
	بعد اقتصادی	۰/۷۹۵

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهرستان صومعه سرا از شهرستان هایی است که در غرب گیلان واقع شده و مرکز آن شهر صومعه سرا است و از شمال به تالاب انزلی و شهرستان انزلی، از جنوب به شهرستان های شفت و فومن، از شرق به شهرستان رشت و از غرب به شهرستان های ماسال و رضوانشهر محدود است. شهرستان صومعه سرا در جلگه گیلان و در قسمت غربی آن با وسعتی حدود ۵۸۸ کیلومتر مربع بین عرض های ۳۷ درجه و ۱۵ دقیقه تا ۳۷ درجه و ۳۰ دقیقه شمالی و طول جغرافیایی ۴۹ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۹ درجه و ۳۱ دقیقه شرقی قرار گرفته است (اصلاح عربانی، ۱۳۸۷: ۱۴۷۳). براساس آخرین تقسیمات کشوری دارای سه بخش مرکزی، تولمات، میرزا کوچک جنگلی و هفت دهستان کسما، طاهرگوراب،

ضیابر هندخاله، لیفشاغرد، گوراب زرمیخ، مرکیه و سه شهر صومعه سرا، مرجقل، گوراب زرمیخ و یکصد و پنجاه و دو روستا است که یکصد و پنجاه و یک روستا دارای سکنه و یکی از روستاهای دهستان ضیابر خالی از سکنه می باشد. مرکز شهرستان صومعه سرا یعنی صومعه سرا در فاصله ی تقریبی ۲۳ کیلومتری شهر رشت قرار دارد (سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان- معاونت آمار و اطلاعات، ۱۳۹۷). بر اساس نتایج حاصل از سرشماری ۱۳۹۷، شهرستان صومعه سرا دارای ۴۱۹۷۵ خانوار و ۱۲۵۰۷۴ جمعیت است که از این تعداد ۶۲۳۱۷ مرد و ۶۲۷۵۷ نفر زن و ۱۹۱۸۵ خانوار با جمعیت ۵۸۶۵۸ ساکن شهر و ۲۲۷۹۰ خانوار با جمعیتی معادل ۶۶۴۱۶ در نقاط روستایی ساکن هستند.

شکل ۱. محدوده مورد مطالعه روستاهای شهرستان صومعه سرا

یافته‌ها و بحث

داده های توصیفی

بررسی ویژگی های توصیفی جامعه مورد مطالعه نشان می دهد که ۹۷/۳ درصد از پاسخگویان (سرپرستان خانوار) از اهالی و ۲/۷ درصد از دهیاران روستا بوده اند. همچنین ۷۵/۳ درصد مرد و ۲۴/۷ درصد زن، ۸۸/۹ درصد متأهل و ۱۱/۱ درصد مجرد بوده اند. ۳۹ درصد از جامعه مورد مطالعه را افراد بالای ۶۰ سال و ۴۸/۳ درصد یعنی تقریباً نیمی از جامعه مورد مطالعه را گروه سنی میانسال (۴۰ تا ۵۹) سال و تنها ۸/۸ درصد را افراد جوان (۲۰ تا ۳۹) سال تشکیل می دهند. بیش از نیمی از افراد مورد مطالعه دارای تحصیلات ابتدایی و یا بی سواد هستند و مجموعاً ۵/۸ درصد تحصیلات فوق دیپلم، کارشناسی و کارشناسی ارشد دارند. نزدیک به ۷۶ درصد جامعه در طبقه کشاورزی و زراعت فعالیت دارند که این میزان، حکایت از اهمیت و غلبه بخش کشاورزی و زراعت در جامعه مورد مطالعه است. محل کار ۹۵/۵ درصد داخل روستاست و ۸۷ درصد بیش از ۳۰ سال در روستا اقامت دارند. در پژوهش حاضر برای بررسی بعد اقتصادی پنج مولفه اشتغال و درآمد، هزینه های خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن، وضعیت گردشگری شناسایی و مورد بررسی و تجزیه و تحلیل قرار گرفت. نظرات پاسخگویان در مورد میزان رضایتمندی آنان از گویه های اقتصادی بر اساس طیف لیکرت (خیلی زیاد=۵، زیاد=۴، متوسط (تاحدی)=۳، کم=۲، خیلی کم=۱) امتیازدهی شده است. با ورود اطلاعات به نرم افزار SPSS میانگین هر گویه سنجیده شده است.

جدول ۵

میانگین و انحراف معیار شاخص‌های مورد بررسی در بعد اقتصادی بر اساس آمار توصیفی

شاخص	میانگین	انحراف از معیار	بعد	میانگین	انحراف از معیار
اشتغال و درآمد	۱۱/۳۴	۴/۳۳			
هزینه‌های خانوار	۳/۹۶	۱/۳۹			
وضعیت کشاورزی	۸/۳۶	۲/۳۱	اقتصادی	۳۸/۴۸	۶/۶۳
ارزش زمین و مسکن	۱۲/۰۱	۲/۳۵			
وضعیت گردشگری	۲/۸۱	۱/۴۴			

بر اساس جدول ۵ مشاهده می‌گردد که شاخص ارزش زمین و مسکن با میانگین ۱۲/۰۱ و پس از آن شاخص اشتغال و درآمد با میانگین ۱۱/۳۴ بالاترین میانگین و شاخص گردشگری با میانگین ۲/۸۱ پایین‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند.

داده‌های تحلیلی

اقتصاد از عوامل مهمی است که می‌تواند به صورت مستقیم و غیر مستقیم بر زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی تاثیرگذار باشد. عوامل اقتصادی مورد مطالعه در این بخش از پژوهش عبارتند از: اشتغال و درآمد، هزینه خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن، وضعیت گردشگری، شاخص‌هایی که به باور محقق، علاوه بر اهمیت و نقش اقتصادی خود، تاثیر مستقیم و مهمی نیز بر رونق، سرزندگی و زیست پذیری یک روستا دارند. همچنین متغیرهای این بخش به گونه‌ای انتخاب شده‌اند که در یک چرخه، دارای تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم بر یکدیگرند. به عنوان مثال درآمد مناسب و میانگین درآمدهای خانوار متاثر از وجود فرصت‌های شغلی و تنوع آن در یک روستا است. رضایت بخشی و قابل دسترس بودن اشتغال و داشتن سطح درآمد مناسب و کافی، موجب امنیت مالی و رشد و شکوفایی فردی و اجتماعی و در نتیجه افزایش زیست پذیری جامعه می‌شود. در حالی که بیکاری بر روی سلامت فیزیکی و روحی افراد تاثیر منفی می‌گذارد.

بررسی تفاوت معناداری زیست پذیری اقتصادی با میانگین مورد انتظار

در این پژوهش، جهت بررسی تفاوت معناداری زیست پذیری اقتصادی با میانگین مورد انتظار سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. با توجه به نتایج آزمون t تک نمونه‌ای در فاصله اطمینان ۹۵٪ میزان t به دست آمده برای بعد اقتصادی برابر است با $t = -۳۶/۶۲۹$ با سطح معنی داری $\text{Sig} = ۰/۰۰۰$ ، میانگین مورد انتظار ۵۱ بوده و میزان میانگین مشاهده شده ۳۸/۴۸۲۸ می‌باشد. در نتیجه میزان زیست پذیری اقتصادی سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا از میانگین مورد انتظار به میزان $۱۲/۵۱۷۲$ کمتر است. این بدین معنی است که بین زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا (در بعد اقتصادی) با میانگین مورد انتظار تفاوت معنی داری وجود دارد (جدول ۶).

جدول ۶

تحلیل وضعیت بعد اقتصادی زیست پذیری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا با آزمون t تک نمونه‌ای

بعد زیست پذیری	T	Df	Sig	آزمون t برای واریانس‌ها		تفاوت میانگین	بافاصله اطمینان ۹۵٪	
				میانگین مورد انتظار	میانگین مشاهده شده		پایین	بالا
اقتصادی	-۳۶/۶۲۹	۳۷۶	۰/۰۰۰	۵۱	۳۸/۴۸۲۸	-۱۲/۵۱۷۲	-۱۳/۱۸۹	-۱۱/۸۴

تحلیل مسیر عوامل مؤثر بر زیست پذیری سکونتگاه های روستایی شهرستان صومعه سرا

شیوه آماری مورد استفاده در این فرض تحلیل مسیر می باشد. جهت بررسی اثر هر یک از شاخص های مورد بررسی بر زیست پذیری (مرحله اول) و اثرهای متقابل (مراحل دوم تا ششم) لازم است این آزمون ۵ بار تکرار گردد. درگام اول متغیر زیست پذیری به عنوان متغیر وابسته و شاخص های میزان اشتغال و درآمد، هزینه خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن و وضعیت گردشگری به عنوان متغیرهای مستقل در نظر گرفته شده است. در این مدل ضرایب بتا یا اثرات مستقیم هر عامل بررسی خواهد شد و در پنج مدل دیگر به ترتیب هر یک از شاخص ها به عنوان متغیر وابسته و ۴ شاخص دیگر به عنوان متغیر مستقل انتخاب خواهند شد تا بدین ترتیب بتوان سنجید میزان تاثیرات مستقیم و غیر مستقیم شاخص های بعد اقتصادی بر زیست پذیری چگونه است. بعد اقتصادی دارای پنج شاخص (اشتغال و درآمد، هزینه خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن، وضعیت گردشگری) می باشد که به عنوان متغیرهای پیش بینی کننده در تحلیل رگرسیون چندگانه براساس اهمیت آنها در تبیین میزان زیست پذیری، وارد معادله می شوند. طبق خروجی رگرسیون چندگانه به ترتیب متغیر اشتغال و درآمد و نیز گردشگری در معادله باقی مانده اند و سایر متغیرها (هزینه خانوار، کشاورزی، ارزش زمین و مسکن) از معادله خارج شده اند.

جدول ۷

آزمون رگرسیون چندگانه عوامل مؤثر بر زیست پذیری اقتصادی سکونتگاههای روستایی شهرستان صومعه سرا

sig	t	استاندارد نشده beta	استاندارد نشده انحراف B	sig	F	R2	R	Enter روش
۰/۰۰۰	۲۲/۹۲۲		۱۲/۱۹۲	۲۷۹/۴۵۶	-	-	-	عدد ثابت
۰/۰۰۰	۸/۱۴۴	۰/۴۲۲	۰/۴۸۲	۳/۹۲۴				اشتغال و درآمد
۰/۳۶۰	-۰/۹۱۶	-۰/۰۴۴	۱/۴۰۱	-۱/۲۸۳				هزینه خانوار
۰/۵۵۶	-۰/۵۸۹	-۰/۰۲۶	۰/۷۶۶	-۰/۴۵۱	۰/۰۰۰	۳۵/۸۱۶	۰/۳۲۶	۰۵۷۱.
								کشاورزی ارزش
۰/۲۴۶	-۱/۱۶۲	-۰/۰۵۱	۰/۷۵۹	-۰/۸۸۲				زمین و مسکن
۰/۰۰۰	۵/۸۳۰	۰/۲۶۹	۱/۲۹۰	۷/۵۲۲				وضعیت گردشگری

متغیر وابسته: زیست پذیری

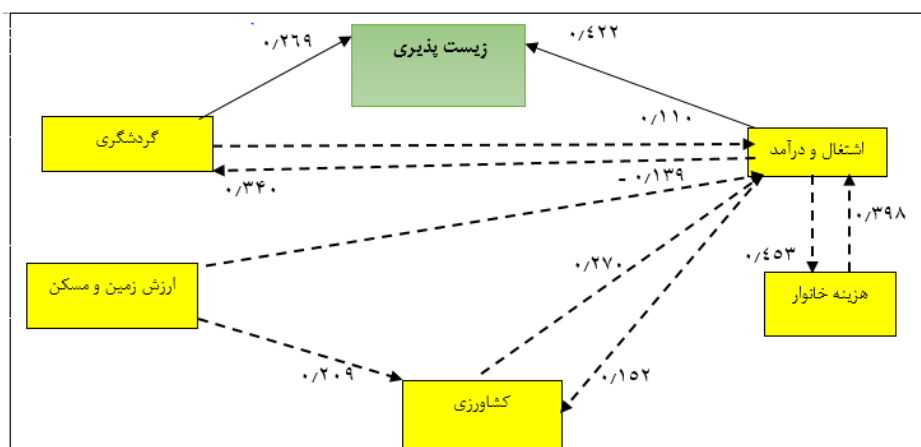
براساس نتایج جدول ۷، شاخص اشتغال و درآمد به میزان (۰/۴۲۲) و گردشگری به میزان (۰/۲۶۹) بر زیست پذیری مؤثر می باشند. در مراحل بعد هر یک از شاخص ها به ترتیب به عنوان متغیر وابسته در تحلیل وارد معادله رگرسیون شده اند. مدل تحلیل مسیر در زمینه میزان و مسیر تاثیر شاخص های بعد اقتصادی بر یکدیگر و بر زیست پذیری در شکل ۲ و خلاصه نتایج ضرایب اثر مستقیم و غیر مستقیم و اثر کل (جمع اثر مستقیم و غیر مستقیم) در جدول ۸ آورده شده است.

جدول ۸

محاسبه ضرایب مستقیم و غیرمستقیم در مدل تحلیل مسیر

شاخص	اثر مستقیم	ضریب	اثر غیر مستقیم	ضریب	جمع اثر مستقیم و غیر مستقیم
اشتغال و در	اشتغال و درآمد	۰/۴۲۲	اشتغال و درآمد- گردشگری- زیست پذیری	۰/۰۹۱	۰/۵۱۳
هزینه خانوار	-	-	هزینه خانوار- اشتغال و درآمد- زیست پذیری	۰/۱۶۸	۰/۱۶۸
وضعیت	-	-	کشاورزی- اشتغال و درآمد- زیست پذیری	۰/۱۱۴	۰/۱۱۴
ارزش زمین و مسکن	-	-	ارزش زمین و مسکن- کشاورزی- اشتغال و درآمد- زیست پذیری (۰/۰۲۴)	-۰/۰۳۵	-۰/۰۳۵
وضعیت	گردشگری- زیست	۰/۲۶۹	گردشگری- اشتغال و درآمد- زیست پذیری	۰/۰۴۶	۰/۳۱۵

مطابق جدول ۸، مقدار اثر کل شاخص ها، برای شاخص اشتغال و در آمد ۰/۵۱۳، هزینه خانوار ۰/۱۶۸، وضعیت کشاورزی ۰/۱۱۴، ارزش زمین و مسکن ۰/۰۳۵- و برای شاخص وضعیت گردشگری ۰/۳۱۵ است. مقدار اثر مستقیم که بیان کننده تاثیر شاخص بر زیست پذیری بدون دخالت سایر شاخص هاست، در دو شاخص اشتغال و درآمد و گردشگری با مقدار کل (مجموع اثر مستقیم و غیرمستقیم) اندکی متفاوت است و نشان می دهد که این دو شاخص به طور مستقیم بر زیست پذیری تاثیر دارند. در نتیجه توسعه و بهبود این دو شاخص موجب بهبودی زیست پذیری سکونتگاههای روستایی می شود. از طرف دیگر سه شاخص هزینه خانوار، وضعیت کشاورزی و ارزش زمین و مسکن اثر مستقیم بر زیست پذیری ندارند. اما از طریق شاخص های دیگر و به طور غیر مستقیم بر زیست پذیری موثر هستند. میزان اثر کل در هر سه شاخص پایین و در شاخص ارزش زمین و مسکن پایین و منفی است.

شکل ۲. مدل تحلیل مسیر در زمینه میزان و مسیر تاثیر شاخص های بعد اقتصادی بر یکدیگر و بر زیست پذیری سکونتگاههای شهرستان صومعه سرا

براساس نتایج تحلیل مسیر، شاخص اشتغال و در آمد بیشترین تاثیر را بر زیست پذیری داشته (۰/۴۲۲) و پس از آن شاخص گردشگری به میزان (۰/۲۶۹) بر زیست پذیری موثر بوده است. تاثیر مستقیم و غیر مستقیم شاخص های بعد اقتصادی (اشتغال و درآمد، وضعیت گردشگری، ارزش زمین و مسکن، وضعیت کشاورزی و هزینه خانوار) به میزان ۱/۰۷۵ می باشد. سایر تاثیرات مربوط به متغیر های دیگری است که در این مقاله به آن پرداخته نشده است.

نتیجه گیری

یکی از مهم‌ترین و در واقع اساسی‌ترین عامل اثرگذار بر تمام جنبه‌های زندگی روستاییان علی‌الخصوص زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی، عوامل اقتصادی مانند شغل مناسب، درآمد مناسب و کافی، مسکن مناسب و... می‌باشد. بر این اساس اصول مربوط به زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی، در بعد اقتصادی، شاخص‌های اشتغال و درآمد، هزینه‌های خانوار، وضعیت کشاورزی، ارزش زمین و مسکن و وضعیت گردشگری مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. ابتدا جهت بررسی تفاوت معناداری زیست‌پذیری اقتصادی با میانگین مورد انتظار سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا از آزمون t تک نمونه‌ای استفاده شد. نتیجه نشان داد میزان زیست‌پذیری اقتصادی از میانگین مورد انتظار به میزان $12/5172$ - پایین‌تر است.

علی‌رغم اینکه در آمار توصیفی شاخص ارزش زمین و مسکن (با میانگین $12/01$) و پس از آن شاخص اشتغال و درآمد (با میانگین $11/34$) بالاترین میانگین و شاخص گردشگری (با میانگین $2/81$) پایین‌ترین میانگین را به خود اختصاص داده‌اند، اما نتایج تحلیل مسیر نشانگر آن است که میزان زیست‌پذیری تحت تأثیر مستقیم شاخص اشتغال و درآمد (به میزان $0/422$) و شاخص گردشگری (به میزان $0/269$) می‌باشد. اگر چه شاخص‌های ارزش زمین و مسکن، هزینه خانوار و وضعیت کشاورزی به طور مستقیم بر زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی شهرستان صومعه سرا موثر نبوده است، اما به طور غیر مستقیم می‌توانند بر وضعیت اشتغال و درآمد روستاها تأثیرگذارده و بر افزایش یا کاهش زیست‌پذیری موثر واقع گردند. شاخص وضعیت گردشگری علی‌رغم تأثیر مستقیم بر میزان زیست‌پذیری از طریق شاخص اشتغال و درآمد نیز می‌تواند منجر به افزایش زیست‌پذیری گردد. از سوی دیگر با افزایش ارزش زمین و مسکن، میزان اشتغال و درآمد کاهش یافته و اثر کاهشی بر زیست‌پذیری دارد. هزینه خانوار بر اشتغال و درآمد تأثیر گذار بوده و به طور غیرمستقیم اثر افزایشی بر میزان زیست‌پذیری سکونتگاه‌های روستایی دارد. وضعیت کشاورزی شاخص دیگری است که به طور مستقیم بر زیست‌پذیری اثر نداشته است اما به طور غیر مستقیم بر میزان اشتغال و درآمد موثر بوده و در نتیجه به طور غیر مستقیم بر زیست‌پذیری موثر می‌باشد.

با توجه به نتایج به دست آمده در پژوهش و مقایسه آن با نتایج به دست آمده در یافته‌های پژوهشگران داخلی و خارجی می‌توان اظهار کرد که پژوهش حاضر در راستای تحقق اهداف کلی زیست‌پذیری بوده و با نتایج پژوهش خراسانی و همکاران (۱۳۹۱)، بندرآباد و همکاران (۱۳۹۳)، ایران دوست و همکاران (۱۳۹۴)، آروین و همکاران (۱۳۹۷)، قراگوزلو و همکاران (۱۳۹۷)، علینقی پور و همکاران (۱۳۹۷) که به شناسایی شاخص‌های اثرگذار بر زیست‌پذیری، تحلیل و ارزیابی آن پرداخته‌اند، همسو است. اگرچه نتایج به دست آمده به دلیل تفاوت در محدوده مورد مطالعه و تعداد شاخص‌ها یکسان نیستند، اما همه این پژوهش‌ها در راستای رسیدن به زیست‌پذیری بهتر مکان‌ها گام برمی‌دارند. همچنین پژوهش حاضر همسو با اهداف پژوهش ونگ (۲۰۱۰)، شیدل و همکاران (۲۰۱۵)، ایاندا و همکاران (۲۰۱۸)، که به شناسایی شاخص‌های زیست‌پذیری و مولفه‌های اثرگذار بر زیست‌پذیری، سنجش و مشخص کردن راه‌های رسیدن به زیست‌پذیری و تحلیل و ارزیابی آن پرداخته‌اند، می‌باشد.

درنهایت، با توجه به بررسی‌های انجام شده در پژوهش و با توجه به تأثیر مستقیم دو شاخص اشتغال و درآمد و وضعیت گردشگری بر زیست‌پذیری، جهت افزایش زیست‌پذیری در روستاهای مورد مطالعه کافی است برای ایجاد فرصت‌های شغلی جدید و متنوع، راهکارهایی در زمینه رونق گردشگری با توجه به پتانسیل و توانایی روستاها و با توجه به اینکه اکثر روستاهای شهرستان صومعه سرا، روستاهایی گردشگرپذیر می‌باشند ارائه داد تا بدین وسیله سطح زیست‌پذیری اقتصادی در روستاهای مورد مطالعه افزایش یابد.

منابع

- آروین، محمود، حسین فرهادی خواه، احمد پوراحمد، الیاس منیری. (۱۳۹۷). ارزیابی شاخص های زیست پذیری شهری براساس ادراک ساکنان (نمونه موردی: شهراواز)، دانش شهرسازی، دوره ۲، شماره ۲، ۱-۱۷
- افراخته، حسن، حمید جلالیان، آرزو انوری، ایوب منوچهری. (۱۳۹۵). تحلیل نقش سرمایه اجتماعی در زیست پذیری روستاهای ادغام شده درشهرمیان‌دوآب، فصلنامه راهبردهای توسعه روستایی، جلد ۳، شماره ۴، ۴۱۵-۴۴۱.
- اصلاح عربانی، ابراهیم. (۱۳۸۷). کتاب گیلان، شهرستان های گیلان (شهرها، بخشها، دهستانها و روستاها)، چاپ اول، تهران، گروه پژوهشگران ایران، جلد ۵.
- ایراندوست کیومرث، علی اصغر عیسی لو، بهزاد شاه مرادی. (۱۳۹۴). شاخص زیست پذیری در محیط های شهری (مطالعه موردی: بخش مرکزی شهر مقدس قم)، فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، دوره ۴، شماره ۱۳، ۱۰۲-۱۲۰.
- بندرآباد، علیرضا، فرشته احمدی نژاد. (۱۳۹۳). ارزیابی شاخص های کیفیت زندگی با تاکید بر اصول شهر زیست پذیر در منطقه ۲۲ تهران، مجله پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال پنجم، شماره شانزدهم، ۵۵-۷۴.
- خراسانی، محمدامین. (۱۳۹۵). تاملی در مفهوم زیست پذیری، شناخت، سنجش و رویکردها، دوماننامه پژوهش در هنر و علوم انسانی، سال اول، شماره ۹-۲، ۱۵-۱۵.
- خراسانی، محمد امین، محمدرضا رضوانی. (۱۳۹۲). سنجش و ارزیابی مولفه های زیست پذیری در سکونتگاه های روستایی پیرامون شهری (بررسی موردی: شهرستان ورامین)، توسعه محلی روستایی-شهری (توسعه روستایی)، دوره ۵، شماره ۱، ۸۹-۱۱۰.
- خراسانی، محمد امین، محمدرضا رضوانی، سیدحسن مطیعی لنگرودی، مجتبی رفیعیان. (۱۳۹۱). سنجش و ارزیابی زیست پذیری روستاهای پیرامون شهری (مطالعه موردی: شهرستان ورامین)، پژوهش های روستایی، سال سوم، شماره چهارم، ۷۹-۱۰۴.
- خزاعی نژاد، فروغ. (۱۳۹۴). تحلیل زیست پذیری در بخش مرکزی شهر تهران مورد پژوهش محله های منطقه ۱۲، رساله دکتری، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، دانشگاه خوارزمی، دانشکده علوم زمین، ایران.
- دیوسالار، اسدالله، علی شیخ اعظمی. (۱۳۹۰). برنامه ریزی فضایی توسعه پایدار شهرهای ساحلی (نمونه موردی: شهر ساحلی نور)، جغرافیا و توسعه، شماره ۲۱، ۴۳-۶۴.
- رستمعلی زاده، ولی اله، مسعود سلیمانی. (۱۳۹۰). زندگی مطلوب روستایی با تأکید بر بهزیستی اجتماع روستایی، فصلنامه توسعه روستایی، دوره سوم، شماره ۲-شماره پیاپی ۸۰۲۳۷۲، ۱۶۵-۱۸۶.
- سازمان مدیریت و برنامه ریزی استان گیلان. (۱۳۹۵). سالنامه آماری استان گیلان، معاونت آمار و اطلاعات.
- ساسان پور، فرزانه، سارا علیزاده، حوریه اعرابی مقدم. (۱۳۹۷). قابلیت زیست پذیری مناطق شهری ارومیه با مدل RALSPI. نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال هجدهم، شماره ۴۸، ۲۴۱-۲۵۸.
- سجاسی قیداری، حمدالله، طاهره صادقلو، حمیده محمودی. (۱۳۹۸). رتبه بندی روستاها براساس شاخص های زیست پذیری (مطالعه موردی: دهستان نظام آباد شهرستان آزادشهر). پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۵۱، شماره ۱، ۱۲۹-۱۴۴.
- علینقی پور، مریم. (۱۳۹۷). تبیین زیست پذیری سکونتگاه های روستایی پیرامون کلانشهر رشت، رساله دکتری، دانشگاه آزاد واحد رشت، ایران.
- علینقی پور، مریم، عیسی پوررمضان، نصرالله مولایی هشتجین. (۱۴۰۰). تبیین زیست پذیری محیطی سکونتگاههای روستایی پیرامون کلان شهر رشت، پژوهش های جغرافیای انسانی، دوره ۵۳، شماره ۱، ۱-۲۴.
- عظمتی، حمیدرضا، سمیه پورباقر، ودود رستمی. (۱۳۹۶). جایگاه نیازهای بنیادین انسان در سیرتحوالات مسکن (مطالعه موردی: شهر اردبیل مبتنی بر پیشینه تاریخی). نشریه هنرهای زیبا، معماری و شهرسازی، دوره ۲۲، شماره ۲، ۴۳-۵۰.

قراگوزلو، هادی، مرضیه شوقی. (۱۳۹۷). ارزیابی سطوح زیست پذیری نواحی روستایی (مطالعه موردی: بخش کاکلی شهرستان دشتی). *جغرافیا و روابط انسانی*، دوره ۱، شماره ۳، ۳۵۳-۳۵۸.

محمدی یگانه، بهروز، مهدی چراغی، کبری احمدی. (۱۳۹۳). بررسی آثار اعتبارات خرد بر توانمندسازی اقتصادی فقرای روستایی، مطالعه موردی: دهستان غنی بیگلو، شهرستان زنجان. *جغرافیا و توسعه*، تابستان ۱۳۹۳، دوره ۱۲، شماره ۳۵، ۲۳۳-۲۴۷.

References

- Afrakhteh, Hassan, Hamid Jalalian, Arezoo Anvari, Ayub Manouchehri. (2016). Analysis of the role of social capital in the viability of integrated villages in Miandoab, Quarterly Journal of Rural Development Strategies, Volume 3, Number 4, 415-441. (in Persian)
- Alderton, A., Davern, M., Nitvimol, K. *et al.* (2019). What is the meaning of urban liveability for a city in a low-to-middle-income country? Contextualising liveability for Bangkok, Thailand. *Global Health* 15, 51 (2019). <https://doi.org/10.1186/s12992-019-0484-8>.
- Alinaghypour, Maryam, Issa Pourramazan, Nasrollah Molaei Hashtjin. (2021). Explaining the environmental viability of rural settlements around the metropolis of Rasht, Human Geography Research, Volume 53, No. 1, 1-24. (in Persian)
- Alinaghypour, Maryam. (2018). Explaining the viability of rural settlements around the metropolis of Rasht, PhD thesis, Azad University, Rasht Branch, Iran. (in Persian)
- Arvin, Mahmoud, Hossein Farhadikhah, Ahmad Poorahmad, Elias Moniri. (2018). Evaluation of Urban Viability Indicators Based on Residents' Perceptions (Case Study: Ahvaz City), Urban Planning Knowledge, Volume 2, Number 2, 1-17. (in Persian)
- Aslah Arabani, Ibrahim. (2008). Guilan Book, Guilan Cities (Cities, Wards, Rural distinct and Villages), First Edition, Tehran, Iran Researchers Group, Volume 5. (in Persian)
- Azmati, Hamidreza, Somayeh Pourbagher, Vadood Rostami. (2017). The position of basic human needs in housing developments (Case study: Ardabil based on historical background), Journal of Fine Arts, Architecture and Urbanism, Volume 22, Number 2, 43-50. (in Persian)
- Bandarabad, Alireza, Fereshteh Ahmadinejad. (2014). Evaluation of quality of life indicators with emphasis on the principles of livable city in District 22 of Tehran, Journal of Urban Research and Planning, Fifth Year, No. 16, 55-74. (in Persian)
- Barry, Sean. (2012). Case Studies on Transit and Livable Communities in Rural and Small Town America, Transportation for America, *T4America. Org*, pp.1-14.
- Chidambar S. Dudgikar, Ravindra Savant, Snehal Damugade. (2017). Comparing Indicators of "Livability" of Oregon, Melbourne, Beijing and Bhopal, *International Journal of Engineering Research and Technology*, 10(1). 133-138.
- Divsalar, Assadollah, Ali Sheikh Azami. (2011). Spatial planning for sustainable development of coastal cities (Case study: Noor coastal city), *Geography and Development*, No. 21, 43-64. (in Persian)
- Faiz, A. Faiz, A. Wang, W. Bennett, C. (2012). Sustainable rural road for livelihood and livability, *Procedia-Social and Behavioral Sciences*. London, 53(3): 1-8.
- Guilan Management and Planning Organization. (2016). Statistical yearbook of Guilan province, Deputy of Statistics and Information. (in Persian)
- Irandoust, Kiomars, Ali Asghar Issa Lou, Behzad Shah Moradi. (2015). Livability index in urban environments (Case study: Central part of the holy city of Qom), Quarterly Journal of Urban Economics and Management, Volume 4, Number 13, 102-120. (in Persian)
- Iyanda, Sule Abass, Ojetunde Ismail, Foluke Olanike Fabunmi, Adekunle Sunday. (2018). Evaluating Neighborhoods Livability in Nigeria: A Structural Equation Modelling (SEM) Approach, *International Journal of Built Environment and Sustainability*, UBES 5(1), 47-55.
- Kaal, H.G.J. (2011). A conceptual history of livability. Dutch scientists, politicians, policy makers and citizens and the quest for a livable city, *City. Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action*, 15(5). 532-547.
- Khazainejad, Forough. (2015). Viability analysis in the central part of Tehran, studied in the neighborhoods of District 12, PhD thesis, Ministry of Science, Research and Technology, Kharazmi University, Faculty of Earth Sciences, Iran. (in Persian)

- Khorasani, Mohammad Amin, Mohammad Reza Rezvani, Seyed Hassan Motiee Langroudi, Mojtaba Rafieian. (2012). Measuring and Evaluating the Viability of Suburban Villages (Case Study: Varamin County), *Rural Research*, Year 3, Issue 4, 10-79. (in Persian)
- Khorasani, Mohammad Amin, Mohammad Reza Rezvani. (2013). Assessment and evaluation of bioavailability components in rural settlements around urban (Case study: Varamin city), *rural-urban local development (rural development)*, Volume 5, Number 1, 89-110. (in Persian)
- Khorasani, Mohammad Amin.(2016). Reflections on the concept of livability, cognition, measurement and approaches, *Bi-Quarterly Journal of Research in Arts and Humanities*, First Year, No. 2,9-15. (in Persian)
- Kien, To.(2017).*Public Space as a Key Drive towards Liveable Cities for All*, Proceedings of 2017 *International Conference of Asian- Pacific Planning Societies*.
- Kovacs-Györi ,Anna, Pablo Cabrera-Barona, Bernd Resch , Michael Mehaffy Thomas Blaschke.(2019). Assessing and Representing Livability through the Analysis of Residential Preference, *Sustainability* 2019, 11, 4934,1-23.
- Mercer company.(2019).VIENNA TOPS Mercer’s 21st annual Quality of Living Ranking, March 13, 2019, *United kingdom*, London.
- Mohammadi Yeganeh, Behrooz, Mehdi Cheraghi, Kobra Ahmadi .(2014). Investigating the effects of microcredit on economic empowerment of rural poor, Case study: Ghani Bigloo village, Zanjan city, *Geography and Development*, Summer 2014, Volume 12, Number 35, 233-247. (in Persian)
- Nastar, Maryam, Jennifer Isoke, Robinah Kulabako & Giorgia Silvestri.(2019).A case for urban liveability from below: exploring the politics of water and land access for greater liveability in Kampala, Uganda, *LOCAL ENVIRONMENT, The International Journal of Justice and Sustainability*. 24(4), 358–373.
- Newman, Peter.(1999). Sustainability and cities: extending the metabolism model, *Landscape and Urban Planning* ,44 (1999) 219-226.
- Qaraguzlu, Hadi, Marzieh Shoghi. (2018). Evaluation of living areas in rural areas (Case study: Kaki section of Dashti city), *Geography and Human Relations*, Volume 1, Number 3, 353-358. (in Persian)
- Quagraine, F.A. and Enim, E.K. (2015) ‘Analysis of quality of life and rural development: evidence from some Ghanaian rural communities’, *African J. Economic and Sustainable Development*,4(4).328–340.
- Randhawa, Aman & Kumar, Ashwani. (2017). Exploring Livability as a dimension of Smart City Mission (India). *International Research Journal of Engineering and Technology (IRJET)*,04(11),277-285.
- Rostamalizadeh, Valialeh, Masoud Soliani. (2011). Optimal Rural Life with Emphasis on Rural Community Welfare, *Rural Development Quarterly*, Volume 3, Number 2 - Serial No. 802372, 165-186. (in Persian)
- Ruth,Matthias&Franklin,Rachel S.(2014),Livability for all?Conceptual limits and practical implications,*Applied Geography* 49:3-18.
- Sajasi Gheidari, Hamdollah, Tahereh Sadeghlou, Hamideh Mahmoudi .(2019). Ranking of villages based on livability indicators (Case study: Nezamabad rural district of Azadshahr), *Human Geography Research*, Volume 51, Number 1, 129-144. (in Persian)
- Sasanpour, Farzaneh, Sara Alizadeh, Hourieh Arabi Moghaddam .(2018). Viability of urban areas of Urmia with RALSPI model, *Journal of Applied Research in Geographical Sciences*, 18th year, No. 48, 241-258. (in Persian)
- Scheidl, Michael & So, Kai & Edwards, Ryan .(2015). *Village of Galahad Viability Review, Viability Plan, Alberta Municipal Affairs, Government of Alberta*, Printed in Canada, Print Version ISBN No.: 978-1-4601-2339-3.
- Shamsuddin, S. Hassan, N. R. A. & Bilyamin, S. F. I. (2012). Walkable environment in increasing the liveability of a city. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 50(4):167-178.
- Timmer, Vanessa, Symoar, Nola-Kate.(2005).THE WORLD URBAN FORUM 2006, Vancouver Working Group Discussion Paper, *International Centre for Sustainable Cities*. The Livable City.
- U Pandey, Rama, Yogesh K Garg, Alka Bharat .(2013). Understanding Qualitative Conception of Livability: An Indian Perspective , *International Journal of Research in Engineering and Technology*, 02(12), 374-380.
- Vergunst, Petra .(2003). *Liveability and ecological land use the challenge of localization* . PHD Thesis in Department of Rural Development Studies. Swedish University of Agriculture. [http:// www.merriam-webster.com/dictionary/ livability](http://www.merriam-webster.com/dictionary/livability) visited at Janury 2012.pp.1-127.
- Victorian Competition and Efficiency Commission .(2008). A state of liveability: An in inguir in to enhancing victoria’s liveability, *final report, public transport users Association Inc*, pp. 1-251.

- Wang Xiaozhan.(2010).The research on the evaluation index system of livable rural areas in china-by the case of rural areas in Henan Province, *Agricultural and Agricultural Science procedia*, No 1, pp 456-461, *International Conference on Agricultural Risk and Food Security 2010*.
- Wheeler, Stephen M..(2001).livable communities creating safe and livable neighborhoods,Towns,and Regions in California, *University of California at Berkeley, Institute of Urban and Regional Development*,prepared with partial support of the California Futures Network, Elizabeth Deakin, Project Director.

How to Cite:

Nikdel, N., Shahmari, R., Hassanimehr, S., & Asghari, H. (2022). Economic viability analysis of rural settlements in Sowmesara County. *Geographical Engineering of Territory*, 6(2), 261-276.

ارجاع به این مقاله:

نیکدل، نسرین، شهماری اردجانی، رفعت، حسنی مهر، سیده صدیقه واصغری، حسین. (۱۴۰۱). تحلیل زیست پذیری اقتصادی سکونتگاههای روستایی شهرستان صومعه سرا. *مهندسی جغرافیایی سرزمین*، ۶(۲)، ۲۶۱-۲۷۶.